

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИСВАВ ПЕТРОВИЋ

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на ст̄раницама овог броја
часописа Наш језик колеге,
пријатељи и некадашњи студенти
посвећују проф. др Срећи Танасићу,
дописном члану АНУРС,
поводом седамдесет година живота
са искреним жељама за другим животом
и непрекидним стваралаштвом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) . . . 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ата ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – почетку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогоића</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социлингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

УДК 811.163.41'276.6:34"18"
811.163.41'367"18"

Оригинални научни рад
Примљено 27. новембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ*
(Универзитет у Крагујевцу,
Филолошко-уметнички факултет,
Центар за проучавање језика и књижевности)**

СТАТУС ФИНАЛНИХ РЕЧЕНИЦА У ЗБОРНИЦИМА ЗАКОНА И УРЕДБЕНИХ УКАЗА ИЗ ПЕТЕ ДЕЦЕНИЈЕ 19. ВЕКА

У раду се указује на најважније особине финалних реченица у *Зборницима закона и уредбених указа Кнежевине Србије* штампаних у току пете деценије 19. века. Утврђено је да се финалне реченице уводе најчешће семантички неспецификованим контекстуално условљеним везницима *да* и *како*, а у мањем броју и архаичним сложеним везником *како да*. Сложени везници се срећу само спорадично и налазе се у процесу формирања. Циљне реченице у уводним деловима докумената носиоци су идеолошког кода и садрже информацију о мотивацији законодавца за доношење одређеног прописа.

Кључне речи: 19. век, предстандардни период, финалне реченице, административно-правни стил.

1. Циљ рада

Циљ рада је испитивање статуса финалних реченица у *Зборницима закона и уредбених указа* из пете деценије 19. века. Као корпус узети су *Зборници* из 1840, 1845. и 1847. године. Документи обухваћени анализом припадају различитим жанровима административно-правног стила. Према досадашњим проценама у правним документима предстандардног периода коришћен је доситејевски језички тип (Луковић 1994: 36).

* jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com, jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Динамика стилистика савременог српског језика* (бр. 178014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Да би се остварио финални однос, потребно је да се реализује „семантички суоднос свјесне акције и циља који се подузимањем те акције жели постићи“ (Ковачевић 1998: 85). У средњовековној пословноправној писмености финална реченица се уводила везницима *да*, *како да*, *иако да*, *како*, *иако* и *и да* (Павловић С. 2009: 281). Граматике настале током 19. века бележе следеће везнике *да*, *(ј)е да*, *(нека)*, упитни облик и погодбен начин (Новаковић ²1870: 70), односно *ако*, *да*, *е да*, *како*, *ли*, *(нека)* (Маретић 1899: 501). У савременом српском језику финалне реченице уводе везници *да*, *е да*, *не ли*, *како* (Ковачевић 1998: 98; Стевановић ⁴1989: 845–850), као и велики број сложених везника, који служе за прецизније изражавање финалних значења и који су настали као последица интелектуализације српског језика (нарочито у оквиру специјалних стилова) (Ђуркин 2018: 247–283; Ковачевић 1998: 97–98). У Луковић 1994 не говори се о финалним реченицама у правном језику 19. века, а ми смо се делимично осврнули на њихов статус у Павловић Ј. 2018б.

2. Анализа

У испитиваном корпусу финалне реченице се јављају у оквиру 280 сложених реченичних комплекса, који садрже укупно 324 циљних клауза. Доминирају контекстуално неусловљени семантички неспецификовани једнолексемски везници *да* (74,64%) и *како* (15%), а јавља се и архаичан контекстуално неусловљен сложени везник *како да* (2,5%). За сложени везник *зашто да* (2,14%) може се сматрати да је у процесу формирања. У преосталим примерима *да* се јавља као експликативни везник уз прилошке изразе са циљним значењем и уз глаголски прилог садашњи глагола *желећи*. Пронађени резултати се слажу са хипотезом да у предстандардном периоду контекстуално условљени везници преовладавају над контекстуално неусловљеним везницима (Павловић Ј. 2018а: 197).

2.1. Везник *да*

Највећи број циљних реченица уведен је општезависним субординатором *да*. Нешто мање од половине циљних клауза је са предикатом у потенцијалу (48,32%), више од трећине примера је са свршеним презентом (35,89%), док је несвршен презент заступљен у 13,39% примера и предикат са презентом глагола *моћи* у 3,83% примера. Највећи број реченица је у постпозицији (65,07%), што је и најобичнија позиција за финалне реченице (Војводић 2018: 456). Значајан број реченица се налази у препозицији (29,19%). Најмање реченица је у интерпозицији (7,18%), што се и слаже са запажањима у литератури (Војводић 2018: 456).

Интенционалност законодавца је најизраженија у финалним реченицама са везником *да* и потенцијалом. У главној реченици се јавља уз различите предикате, од којих се издвајају они који се односе на процедуре доношења закона. Предикати управних клауза често су модификовани модалним оператером. Најтипичнији положај ових реченица је постпозиција:

Но како о оваковомъ, тако и о онакомъ догађаю [...] мора се неотложно надлежной власти рапортъ доставити, **да бы се лешови убісны, коє ће међутимъ стража чувати, по санитарскомъ пропису, као оны кужны, укопали** (Правила /30/ 1841/45: 125).

У највећем броју примера предикат у зависној реченици је потврдан, међутим, изразито су експресивни примери у којима је предикат негиран, јер показују тежњу законодавца да спречи негативне последице које може да изазове недоношење прописа:

[...] да бы и главне препоне предупредили и съ пута уклонили, опредѣлити, какова ће и колика казнь непремѣнно постићи свакога онога, кои бы себе и сређу отечества забывивши, на поколебаниє Устава, народны права, законны властїи, и на нарушеніе мира и порядка тежіо, **да се никако изговарати небы могао, да величину злочинства и казни познавао и предвидіо нис** [...] (Уредба /74/ 1843/45: 272).

Посебно истакнуто место имају циљне реченице са потенцијалом у препозицији, које су изразито идеолошки обојене.¹ Овакве реченице сређу се највише у уводним деловима докумената и у члановима који садрже аргументацију за доношење одређеног прописа:

Да бы се право Правителства на сва добра, коя є оно набавило, и коя нѣму, као праве нѣгове собственности, припадаю, законно обезбѣдило и утврдило, *Я самъ*, у согласію са Совѣтомъ за нужно *нашао* [...] слѣдуюће *йравило йосѣавити* [...] (Указ /49/ 1842/45: 178).

По правилу се реченице у препозицији се јављају без корелатива. Само у седам примера сређе се корелатив *што*, који служи да омогући чвршћу структурну организацију реченичног комплекса:

Да бы трговцы наши изъ Новина Србски дознати могли и цѣну раане, стоке и т. п. по свима знатнима пїяцама странны, а осото нама сосѣдны земаля: што ће се постарати Учредникъ, да изъ странны Новина, коє ће Типографія имати, такове цѣне вади, и у Србске Новине ставля (Пропис /26/ 1841/45: 45).

¹ О идеолошком коду у административно-правним текстовима предстандардног периода в. Павловић Ј. 2018: 205–207.

Циљне реченице са презентом јављају се најчешће у постпозицији, нешто мање у препозицији и најређе у интерпозицији. Оне у испитиваном корпусу нису тако изразито интенционално обојене као реченице са потенцијалом и, по правилу, не служе као носиоци мотивације законодавца:

[...] а по потреби и путем Суда, *йосйуйийиши*, да га **Правителственымъ остальымъ добрама причисли и присакупи** [...] (Указ /49/ 1842/45: 179); [...] ако се не чува и не држи, *бѣжи, и иде*, да **крозь прозоръ напољѣ или у воду скочи** (Уредба /29/ 1841/45: 117).

Уз глаголе *чуваѣиши, моѣириѣиши, ѣазиѣиши, надгледаѣиши* јавља се зависна реченица са негираним презентом:

Чуваѣиши се, да се на Састанку, кадъ се на нѣму ради, или узъ люде, **кадъ ѣи на оной страни прате, не помѣшаю, и добро моѣириѣиши и одвраѣаѣиши**, да се онакимъ приликама ни међу людма мѣшавина не учини (Уредба /29/ 1841/45: 111).

Најређе се циљне реченице налазе у интерпозицији. Разликујемо два случаја. Први је када се нађу у интерпозицији у случајевима који одговарају и стању у савременом језику:

Чиновници, кои бы заграничне пасоше потребовали, *дужни су*, да **таковый получе**, Началничеству или Управителству писменно дозволенѣ одъ предпоставлѣне имъ Власти *йоказайиши* [...] (Уредба /36/ 1841/45: 144).

Друга група примера је типична за предстандардни период, а циљна реченица се налази у интерпозицији јер се глагол налази иза своје допуне:

Войници, коима бы роблѣ, отете артиллерійске ствари, оружје, амуниція, баряцы, конњи, магазини, военна касса, канцелларія, и тима подобна, да **пропрате, предана была** [...] (Извод закона XXII 1839/40: 159–160).

2.2. Везник *како*

Циљне реченице уведене везником *како* јављају се најчешће са потенцијалом. Ове реченице се најчешће налазе у постпозицији, а ређе у препозицији и интерпозицији. У проучаваном корпусу имају сличну употребу као и циљне реченице уведене везником *да*, с том напоменом да „везник *како* [нагласак ставља] на инструментални карактер финалне реализације“ (Ковачевић 1998: 100):

Желећи свако бreme, колико є могуће и колико се са потребомъ и ползомъ обштомъ слаже, олакшати, **како бы народъ после бурны, за Отечество наше, времена у самомъ почетку сладость правде и**

правице, благотворнымъ Уставомъ земальскимъ утврђене, окусити и уживати могао, рђишли смо [...] (Уредба /57/ 1842/45: 195).

У ретким случајевима циљна реченица је са предикатом у футуру првом. Оваква конструкција се у савременом језику посматра као архаизам (Ковачевић 1998: 100; Стевановић ⁴1989: 847):

[...] и у случају, кадъ бы збогъ важне законне причине какове изоста-ти морали, *ѿреба да* то Ректору благовременно *јаве, како ће се моћи наредба учинити*, да се одъ другога у дужности заступе (Устројеније /82/ 1844/45: 341) [→ *ѿреба да ѿо Рекѿору благовремено јаве, да би се наредба могла учинити*].

2.3. Сложени везник *како да*

Сложени везник *како да* литература посвећена савременом језику не бележи као везник циљних реченица. Овај везник се среће у средњовековној пословноправној писмености (Павловић С. 2009: 292–295). Јавља се у постпозицији. У функцији предиката налази се презент. Предикат може бити у потврдном и у негираном облику:

[...] кадъ бы се войницы у болницы налазили, ова три цванцька на рану опредѣлена неће се њима издавати, но ће се при болницы на рану њину употребити, тако да ће се къ томе јоштъ и додатакъ одъ Правительства учинити, **како да болестници по прописима лѣкарскимъ удобно ранити се могу** (Устројеније /1/ 1845/47: 15) [→ *да би се болесници могли удобно ранити ѿо лекарским ѿройисима*].

2.4. Сложени везник *зайѿо да* у процесу формирања

Сложени везник *зайѿо да* уводи циљне реченице (Ђуркин 2018: 252–255). Јавља се са мало потврда. Кад се финална реченица налази у постпозицији, тумачењу да се ради о сложеном везнику у процесу формирања доприноси и употреба запете испред заменичког прилога. Међутим, ово може бити и правописни манир:

А у оно време за ове наведене случаје нарочито и особито време застарѣлости опредѣлити, и тако пресећи властъ законодателна не хотела нарочито **зайѿо, да не бы на едан путь обтеретила Судове са наваломъ овакви потраживаня** (Толковање /90/ (Пр.) 1844/45: 359).

2.5. Остали примери

У неколико примера налазимо спојеве прилошких израза и општезависног везника *да*. На то да сложени везници нису још формирани указује присуство демонстративне заменице у саставу прилошког израза (уп. Ђуркин 2018: 260–277):

[...] мы смо за добро нашли нека благодѣянія [...] Обштинама уступи-ти, **на тай конаць, да бы оне, одтуда своє Обштинске потребе подмиривати, и потребна заведенія подизати могле** (Уредба XXVIII 1840/40: 205); При устрояваню Централногъ Правленія, Правительство є имало у виду пространство овога дѣла, и зато є опредѣлило Попечителству Финансіє довольно персонала, **съ томъ намеромъ, да оно по той потреби изъ свогъ персонала кадъ єдногъ кадъ другогъ Чиновника свога употреблява** [...] (Указ /68/ 1843/45: 226).

Контактна позиција среће се и у случају глаголског прилога *желѣти* и експликативног везника *да*:

Желећи, да се у куплѣню данка правичность наблюдава, опредѣли смо, Уредбу [...] (Уредба /59/ 1842/45: 199).

3. Закључак

Циљ рада је био да се укаже на основне црте везане за статус финалних реченица у *Зборницима закона и уредбених указа* штампаних у петој деценији 19. века. Утврђено је да доминира употреба семантички неспецификованих контекстуално неусловљених једнолексемских везника *да* и *како*. Оваква ситуација је и очекивана за дати период. Поред тога, јавља се и архаични сложени везник *како да* и сложени везник *зашто да* у процесу формирања. Највише има финалних реченица уведених везником *да*. Обично се налазе у постпозицији, али посебно су истакнуте у препозицији у уводним деловима докумената када кодирају мотивацију законодавца за доношење правног прописа.

ИЗВОРИ

Зборник закона: *Сборникъ законѣ и уредбѣ и, уредбениѣ указа, изданѣ у Княжесѣвѣу сѣрбскомѣ*, I–III, Београд: у Књигопечатњи Княжевства сѣрбскогъ, 1840–1847.

ЛИТЕРАТУРА

Војводић 2018: Дојчил Војводић, Реченице са клаузама категоријалног комплекса условљености: узрочним, послѣдичним, циљним, погодбеним, допусним, у: Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синѣакса сложене реченице у савременом сѣрском језику*, Предраг Пипер, Нови

Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 433–490.

Ђуркин 2018: Веселина Ђуркин, *Сложени зависни везници у српском језику (и њихова функционално-стилска дистрибуција)*, Београд: Јасен.

Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа – Србиње: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“.

Луковић 1994: Милош Луковић, *Развој српскога њравног стила: њрилог историји језика и њрава у Србији*, Београд: Службени гласник.

Маретић 1899: Tomislav Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.

Новаковић²1870: Стојан Новаковић, *Српска синтакса за ниже гимназије и реалке Кнежевине Србије*, Београд: Државна штампарија.

Павловић Ј. 2018а: Јелена Павловић, Методолошки аспекти анализе зависносложених реченица у правним текстовима на српском језику (предстандардни период), у: *Словото – идеи, идеали, утопије*, ред. Красимира Чакљрова, Пловдив: Универзитетско издателство „Паисий Хилендарски“, 196–209.

Павловић Ј. 2018б: Јелена Павловић, Категорија њвода у неким језичким стилевима 19. века, у: *Паусиеви четения, Чуждоезикова лингвистика, Научни трудове 55/1, сб. Б, 2017, Филологија*, ред. Жоржета Чолакова, Пловдив: Универзитетско издателство „Паисий Хилендарски“, 334–345.

Павловић С. 2009: Слободан Павловић, *Старосрпска зависна реченица од XII до XV века*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Стевановић⁴1989: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма). II. Синтакса*, Београд: Научна књига.

Jelena M. Pavlović Jovanović

THE STATUS OF INTENTIONAL CLAUSES IN THE CODES OF LAW AND LEGAL ACTS FROM THE FIFTH DECADE OF THE 19TH CENTURY

S u m m a r y

In the paper we highlight the most important characteristics of intentional clauses within the codes of law and legal acts of the Principality of Serbia printed during the fifth decade of the 19th century. We have come to the conclusion that the intentional clauses are introduced, in most cas-

es, via semantically unspecified, contextually conditioned conjunctions *da* and *kako*, and in fewer cases via the archaic complex conjunction *kako da*. Complex target conjunctions are appearing sporadically and only in their developmental stage. Intentional clauses within the introductory parts of the documents entail ideologies and contain the information concerning the motivation behind the establishment of a specific legal act.

Keywords: 19th century, pre-standardization period, intentional clauses, administrative and legal style.